

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу Лубчук Олени Дмитрівни
на тему: «Охорона прав інтелектуальної власності
на кінематографічний твір»,
представлену на здобуття ступеня доктора
філософії з галузі знань 08 Право
зі спеціальності 081 Право

Актуальність дисертаційної роботи. Незважаючи на те, що нещодавня епідеміологічна ситуація у світі та жорсткий військовий стан в Україні поставили більшість сфер на паузу, кінематографічна індустрія в Україні усе ж розвивається стрімко, зокрема й у напрямку висвітлення вказаних подій. Україна, підписавши Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, взяла на себе низку зобов'язань щодо приведення свого законодавства до стандартів ЄС, зокрема в частині охорони та захисту прав інтелектуальної власності. Отримання статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу ще більше ставить державу перед необхідністю повної адаптації українського законодавства до правових стандартів Європейського Союзу. Незважаючи на вже пророблену роботу над вітчизняним законодавством у сфері інтелектуальної власності, частина питань, в тому числі у сфері охорони прав інтелектуальної власності на кінематографічний твір, залишається невирішеною, неврегульованою та недослідженою. Усе вищенаведене, а також складність та багатогранність такого об'єкта права інтелектуальної власності як кінематографічний твір безумовно свідчать про актуальність теми дисертаційного дослідження дисертантки Лубчук Олени Дмитрівни.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах планових тем науково-дослідної роботи кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного

права юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка: «Новелізація законодавства України у сфері інтелектуальної власності та його гармонізація з правом Європейського Союзу» (2019 – 2021 рр.), «Національні та світові стандарти правової охорони інтелектуальних, інформаційних та корпоративних прав» (2022 – 2024 рр.).

Наукова новизна роботи. Визначена в дисертації наукова новизна характеризується високим рівнем достовірності, сформована дисертанткою ґрунтовно, самостійно і вперше викладена на дисертаційному рівні. Наукова новизна роботи обумовлена тим, що дисертація є одним із перших в Україні комплексних досліджень охорони прав інтелектуальної власності на кінематографічний твір. У результаті проведеного дослідження висунуто й обґрунтовано низку нових наукових положень та сформульовано висновки, які можуть бути використані для вдосконалення законодавчого регулювання відносин інтелектуальної власності у кінематографічній сфері.

Найбільш істотними науковими результатами, що вперше представлені у дисертації, є:

- запропоновано визначати кінематографічний твір як аудіовізуальний твір, зафіксований на певному матеріальному носії чи в електронній формі, який складається із серії послідовно змінюваних кадрів, сприйняття яких є можливим виключно за допомогою технічних засобів, створений на кіностудії за участі колективу творчих осіб та виробничо-технічного персоналу, цілісність якого проявляється у єдності його складових (об'єктів авторського права, суміжних прав, результатів організаційної й технічної діяльності) та гармонійному поєднанні особливостей різних систем мистецтв (традиційних, техногенних, екранних);

- здійснено поділ ознак кінематографічного твору на три умовні групи:

1) ознаки, які характеризують кінематографічний твір як об'єкт авторського права. До них віднесено творчий характер (оригінальність) та об'єктивну форму вираження кінематографічного твору;

2) ознаки, які вказують на приналежність кінематографічного твору до категорії аудіовізуальних творів: наявність серії зафіксованих та пов'язаних між собою кадрів (зображень), наявність візуального ефекту руху, використання відповідних технічних засобів, призначення для зорового та слухового сприйняття, комплексний та колективний характер створення, синтетичність;

3) ознаки, які уможлиблюють виокремлення кінематографічного твору з-поміж інших об'єктів авторського права, зокрема, інших видів аудіовізуальних творів. До них запропоновано відносити специфічний суб'єктний склад учасників процесу створення кінематографічного твору (створюється на кіностудії як наслідок спільних зусиль творчих працівників і виробничо-технічного персоналу) та його цілісність, яка проявляється у єдності складових кінематографічного твору та гармонійному поєднанні в ньому елементів різних систем мистецтв;

- обґрунтовано доцільність відмови від концепції закритого переліку авторів аудіовізуального твору. Запропоновано доповнити ч. 1 ст. 17 Закону України «Про авторське право і суміжні права» положенням, згідно з яким фізична особа, яка виконує іншу, ніж наведені у цій частині статті, авторську функцію, може претендувати на визнання її автором аудіовізуального твору за умови здійснення нею індивідуального творчого внеску в його створення, підтвердженого відповідними доказами;

- доведено, що передумовою створення кінематографічного твору слугує укладення договорів про створення за замовленням та використання, або ж передачу (якщо йдеться про вже існуючі твори) майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти-елементи кінематографічного твору. У зв'язку з цим запропоновано внести зміни до ч. 2 ст. 17 Закону України «Про авторське право і суміжні права»,

виклавши її у такій редакції: «Якщо інше не передбачено у договорі про створення за замовленням та використання твору або передачу майнових прав інтелектуальної власності на вже існуючий твір, автори, які зробили або зобов'язалися зробити внесок у створення аудіовізуального твору, передають продюсеру аудіовізуального твору, чи організації, що здійснює його виробництво, право на відтворення, публічне сповіщення, публічний показ, публічну демонстрацію, субтитрування, дублювання його тексту й розповсюдження у складі аудіовізуального твору як цілого. За автором музичного твору, спеціально створеного для аудіовізуального твору, зберігаються майнові права на публічне виконання такого музичного твору окремо від аудіовізуального твору в цілому»;

- запропоновано внести зміни до п. 1 ч. 1 ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права» в частині розмежування таких особистих немайнових прав автора, як: «право визнаватись автором твору та захищати своє авторство у випадку його порушення, оспорування або невизнання» та «право вимагати зазначення належним чином свого імені на творі, його примірниках і за будь-якого публічного використання твору, якщо це практично можливо».

Варто відзначити, що дисертанткою у дисертаційному дослідженні удосконалено:

- положення про правовий статус продюсера кінематографічного твору. Виокремлено такі ключові напрямки його діяльності: виробництво кінематографічного твору, що передбачає участь продюсера у розробці та реалізації відповідного проекту; забезпечення проекту фінансовою підтримкою та матеріально-технічною базою, зокрема шляхом пошуку спонсорів й інвесторів; реалізація кінематографічного твору, яка полягає у створенні умов для його демонстрування й розповсюдження;

- положення про правовий статус кіностудії. Запропоновано визначати її як юридичну особу, що провадить діяльність у сфері кінематографії та основна функція якої полягає в організації виробництва

фільму. Обґрунтовано доцільність внесення змін до ч. 1 ст. 13 Закону України «Про кінематографію» й доповнення переліку вихідних даних зазначенням суб'єктів виробництва фільму (кіностудій, відеостудій, студій, продюсерів);

- положення про обґрунтованість виокремлення сценарних, постановочних, договорів художнього замовлення та інших застосовуваних в кінематографічній сфері договорів. Зазначено, що найменування вказаних договорів слугує меті продемонструвати специфіку їхнього предмета, водночас їхня правова природа ідентична правовій природі договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності;

- положення про доцільність доповнення переліку особистих немайнових прав авторів, закріпленого у ст. 438 ЦК України та ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права», таким правом, як право на оприлюднення твору. Відзначено, що законодавче закріплення вказаного права матиме важливе значення для авторів кінематографічного твору, оскільки саме оприлюднення відіграє ключову роль у формуванні ставлення глядацької аудиторії до кінотвору в цілому та індивідуального внеску кожного із авторів зокрема. Наголошено, що оприлюднення кінематографічного твору безпосередньо впливає на стан його розповсюдження, зокрема конкурентоспроможність на кінопрокатному ринку, та є важливим елементом стратегії його комерціалізації;

- науковий підхід, за яким приналежність кінематографічного твору до складних об'єктів авторського права впливає на особливості прояву плагіату у вказаній сфері відносин. Оскільки кінематографічний твір включає в себе низку об'єктів, наділених самостійною правовою охороною (кіносценарій, музичні твори, ескізи тощо), то об'єктом вчинення плагіату може бути як елемент кінотвору, так і кінематографічний твір в цілому.

Заслуговує на увагу те, що у дисертації дістали подальшого розвитку:

- наукові погляди щодо розуміння правової природи кінематографічного твору як складного об'єкта авторського права.

Акцентовано увагу на тому, що він охоплює низку різнорідних об'єктів, які можуть використовуватись окремо від нього, водночас всі вони є рівними один щодо одного та об'єднані єдиною метою – створення цілісного твору;

- науковий підхід щодо трактування цілісності як однієї із характерних ознак кінематографічного твору, яка полягає не лише у єдності його складових (об'єктів авторського права, суміжних прав, результатів організаційної й технічної діяльності), але й гармонійному поєднанні особливостей різних систем мистецтв (традиційних, техногенних, екранних);

- положення про специфіку правового режиму кінематографічного твору. Зазначено, що майнові та особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкти-елементи кінематографічного твору, які наділені самостійною правовою охороною, виникатимуть раніше за майнові та особисті немайнові права інтелектуальної власності на кінематографічний твір в цілому;

- науковий підхід, згідно з яким ключовим критерієм охороноздатності кінематографічного твору є його самостійна образна система, специфіка якої зумовлена синтетичною природою кінематографії як жанру мистецтва й становить виняткове поєднання зображення, слова та музики;

- положення про доцільність застосування позитивного міжнародного досвіду у сфері протидії порушенням прав інтелектуальної власності на кінематографічний твір в Україні в частині відмежування дій по обходу технічних засобів захисту авторського права від дій по виготовленню, імпорту та розповсюдженню пристроїв для здійснення такого обходу. Запропоновано закріпити їх як самостійні види порушень авторських прав у ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Практична значущість роботи полягає у тому, що дисертаційне дослідження має теоретико-прикладний характер, а його висновки та

пропозиції можуть бути використані у:

- науково-дослідницькій діяльності – для подальшого вивчення та наукового аналізу охорони прав інтелектуальної власності у сфері кінематографії;

- правотворчості – для удосконалення законодавства шляхом внесення відповідних змін та доповнень у Цивільний кодекс України, Закон України «Про авторське право і суміжні права», Закон України «Про кінематографію» в частині вдосконалення понятійно-термінологічного апарату інституту авторського права, та норм, присвячених охороні авторських прав на кінематографічний твір;

- правозастосовній діяльності – для удосконалення судової практики у сфері інтелектуальної власності;

- навчальному процесі закладів вищої освіти – під час підготовки навчальних програм, посібників та підручників, а також проведення лекційних та практичних занять з дисциплін: «Інтелектуальна власність», «Авторське право», «Правова охорона інтелектуальної власності», «Інтелектуальна власність в цифровому середовищі», «Судовий захист прав інтелектуальної власності».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Аналіз анотації та тексту дисертації, змісту публікацій Лубчук О.Д. дають змогу зробити висновок про наукову обґрунтованість та достовірність результатів, отриманих у ході дисертаційного дослідження. Усі наукові положення, висновки і рекомендації, які сформульовані у дисертації, достатньою мірою обґрунтовані та відповідають меті й завданням роботи, що забезпечується адекватністю обраних методів дисертаційного дослідження.

Методологічну основу дисертаційного дослідження утворюють загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Герменевтико-правовий метод застосовувався у процесі тлумачення правових норм, що регулюють охорону й захист прав інтелектуальної власності на

кінематографічний твір (підрозділи 1.1–1.3, 2.1–2.4, 3.1–3.3). Історико-правовий метод було використано при дослідженні процесу становлення правового регулювання охорони прав інтелектуальної власності на кінематографічний твір, а також встановленні генези наукових поглядів щодо охорони й захисту прав інтелектуальної власності у сфері кінематографії (підрозділи 1.1, 1.2, 3.1, 3.2). Методи аналізу та синтезу сприяли розкриттю особливостей правової природи кінематографічного твору як складного об'єкта авторського права, уможливили визначення складових елементів кінотвору (підрозділ 1.3). За допомогою формально-логічного методу сформульовано авторські визначення та вдосконалено існуючий понятійно-категоріальний апарат охорони прав інтелектуальної власності на кінематографічний твір (підрозділи 1.3, 2.1, 2.3). За допомогою методу порівняльно-правового аналізу виявлено ключові спільні й відмінні ознаки охорони прав інтелектуальної власності на кінотвір в Україні й зарубіжних країнах; співставлено правові підходи щодо визначення правового статусу суб'єктів прав інтелектуальної власності на кінематографічний твір та правового режиму його використання з метою виявлення переваг й недоліків відповідних підходів й окреслення перспектив удосконалення національного законодавства у вказаній сфері відносин (підрозділи 1.1, 2.1, 3.1). За допомогою методу узагальнення було визначено загальні закономірності становлення охорони прав інтелектуальної власності на кінематографічний твір в Україні, окреслено проблеми цивільно-правових відносин, які виникають у зв'язку з реалізацією, охороною й захистом авторських прав у кінематографічній сфері (підрозділи 1.2, 2.2–2.4, 3.2). Метод моделювання надав змогу розробити низку рекомендацій щодо вдосконалення механізму правового регулювання вказаної сфери відносин в Україні (підрозділи 2.1–2.4, 3.1).

Характеристика основних положень роботи. У трьох розділах дисертаційної роботи комплексно досліджено ключові теоретико-прикладні аспекти охорони прав інтелектуальної власності на

кінематографічний твір в Україні на основі аналізу доктринальних напрацювань, відповідних положень національного законодавства й міжнародного досвіду, а також розроблено пропозиції щодо удосконалення правового регулювання вказаної сфери відносин. Зокрема:

1) у розділі I «Загальнотеоретичні положення про охорону прав інтелектуальної власності на кінематографічний твір» проаналізовано ключові законодавчі й доктринальні положення, що стосуються охорони прав інтелектуальної власності на кінематографічний твір, та виявлено найбільш актуальні напрямки наукового дослідження. Розглянуто основні міжнародні нормативно-правові акти, присвячені врегулюванню набуття, здійснення, охорони та захисту прав інтелектуальної власності у сфері кінематографії. Охарактеризовано процес становлення національного законодавства про охорону прав інтелектуальної власності на кінематографічний твір. Досліджено правову природу кінотвору як об'єкта авторського права та сформульовано основні його ознаки;

2) у розділі II «Правовий статус суб'єктів прав інтелектуальної власності на кінематографічний твір» розглянуто ключові концепції визначення авторства кінематографічного твору, які застосовуються у країнах романо-германської та англо-американської правових систем. За результатами дослідження з'ясовано, що в першій групі країн первинними суб'єктами авторського права на кінотвір визнаються особи, завдяки творчим зусиллям яких було його створено, а в другій – особа, яка виконувала організаційні функції щодо створення твору. Встановлено, що специфіка процесу створення кінематографічного твору (велика кількість учасників, різнорідний характер внесків кожного з них) унеможливорює розгляд відносин між його авторами в межах традиційного співавторства. Сформульовано авторські визначення продюсера кінематографічного твору, кіностудії й процесу створення фільму та запропоновано внести відповідні зміни до Закону України «Про кінематографію», що слугуватиме вдосконаленню правового регулювання вказаної сфери відносин.

Визначено основні підстави набуття прав інтелектуальної власності на кінематографічний твір. Охарактеризовано зміст особистих немайнових та майнових прав інтелектуальної власності на кінематографічний твір. Відзначено той факт, що специфіка останніх зумовлена особливостями правової природи кінематографічного твору як складного об'єкта авторського права;

3) у розділі III «Захист прав інтелектуальної власності на кінематографічний твір» розглянуто основні види порушень прав інтелектуальної власності у кінематографічній сфері та способи захисту цих прав. Підкреслено необхідність вироблення чіткого законодавчого підходу щодо розмежування таких понять, як «піратство», «камкординг» та «кардшейрінг», які, враховуючи специфіку їх прояву, повинні трактуватись як самостійні різновиди порушень прав інтелектуальної власності. Наголошено, що у спорах щодо захисту авторських прав на кінематографічний твір позивачі можуть застосовувати як загальні, так і спеціальні способи захисту. Обґрунтовано доцільність обрання способу захисту у кожному конкретному випадку індивідуально, виходячи із характеру й ступеня порушення авторського права. Проаналізовано ключові аспекти судового розгляду справ про захист прав інтелектуальної власності на кінематографічний твір. Зазначено, що він здійснюється за загальними правилами, встановленими процесуальним законодавством. Водночас акцентовано увагу на тому, що специфіка створення кінематографічного твору зумовлює особливості суб'єктного складу учасників процесу та засобів доказування у вказаній категорії справ.

Анотація дисертації відповідає її основному змісту, адекватно відображає основні положення дослідження.

Повнота викладення матеріалів дисертації у роботах, які опубліковані автором. Основні положення і висновки дисертації викладено у 21 науковій публікації, серед яких: 5 наукових статей у фахових виданнях України, 2 статті в іноземних фахових виданнях (Словацька Республіка та Італія), 14 тез доповідей на науково-практичних конференціях та науковому семінарі.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. При детальному розгляді дисертаційної роботи порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фальсифікації та фабрикації) не виявлено.

Зауваження щодо змісту та оформлення дисертації. Схвалюючи стратегію і тактику наукового пошуку авторки, у порядку наукової дискусії вважаю за доцільне висловити окремі побажання:

1) на ст. ст. 6, 30 дисертантка зазначила, що необхідно внести зміни до ЗУ «Про авторське право і суміжні права» в частині розмежування таких особистих немайнових прав автора, як: «*право визнаватись автором твору та захищати своє авторство у випадку його порушення, оспорювання або невизнання*» та «*право вимагати зазначення належним чином свого імені на творі, його примірниках і за будь-якого публічного використання твору, якщо це практично можливо*». Однак, вважаю, що право визнаватись автором твору та право захищати своє авторство – це різні права, а не одне право, а тому їх не варто об'єднувати та ототожнювати. Право на захист виникає не лише щодо права на визнання особи автором, але й щодо інших авторських прав: права на ім'я чи права на недоторканість твору. Тому, видається, що така позиція дисертантки потребує більш детального обґрунтування;

2) на ст. ст. 7, 31 дисертантка вказала: «Удосконалено положення про доцільність доповнення переліку особистих немайнових прав авторів, закріпленого у ст. 438 ЦК України та ст. 14 Закону України

«Про авторське право і суміжні права», таким правом, як право на оприлюднення твору». Однак, із самого тексту роботи, зокрема розділу II «Правовий статус суб'єктів прав інтелектуальної власності на кінематографічний твір», недоопрацьовано та до кінця не висвітлено, як будуть кореспондуватись між собою право на перше оприлюднення твору, яке, на думку дисертантки, має бути особистим немайновим правом, та право на повторне оприлюднення твору, яке відповідно до законодавства є майновим авторським правом. Тобто, у дисертаційній роботі не вистачає пояснення, чому право на перше оприлюднення твору має бути особистим немайновим правом, а право на повторне оприлюднення – майновим. Видається, що такий аспект необхідно було глибше розкрити у дисертаційному дослідженні.

Висновок. Висловлені зауваження і пропозиції зумовлені складністю дослідження проблеми, суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Лубчук О.Д., оскільки вони мають переважно дискусійний характер. Це дозволяє зробити висновок про те, що рецензована дисертація Лубчук О.Д. є цікавою, актуальною, самостійною, завершеною творчою науковою працею. Рецензоване дисертаційне дослідження Лубчук О.Д. виконане на високому науковому і методологічному рівні, відповідає встановленим вимогам, має наукову новизну і практичну значущість. Зміст повністю відображає основні положення дисертації.

Дисертація оформлена відповідно до чинних вимог, написана науковим стилем і літературною українською мовою. Стиль викладу матеріалу науковий, логічний, чіткий та виважений. Дисертація читається легко, викликає зацікавленість проблемою.

Дисертаційна робота Лубчук Олени Дмитрівни «Охорона прав інтелектуальної власності на кінематографічний твір» за актуальністю, змістом, повнотою викладу її результатів у публікаціях здобувача,

обсягом і якістю оформлення відповідає спеціальності 081 Право та вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її авторка, Лубчук Олена Дмитрівна, заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Рецензент:

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри інтелектуальної власності,

інформаційного та корпоративного права

Львівського національного університету

імені Івана Франка

К.Ю. Дюкарєва-Бержаніна